

Monumenten, architectuur en stedenbouw
in Roermond en omstreken

Ruimtelijk



Kruiswegpark uitgelegd

Kartuis in onderzoek

Pierre Cuypers:
architect en ijdelruit



Peter de Cock werd in 1751 gevangen gehouden in de kelders van het Roermondse stadhuis. De stank aldaar verdreef zelfs zijn pleitbezorgers. Door de eeuwen heen is hij een schelm gebleven die zijn stad op een Tijl Uilenspiegel-achtige wijze bekijkt.

Cattenkater

Gegokt, verloren. Twee Rita Verdonk-achtige campagnes hebben buiten de naamsbekendheid voor de gemeente niks opgeleverd. Gegokt, verloren. De openstelling van de A73 is met nog geen week vervroegd en de Cattendoren en omgeving zullen, zo valt te vrezen, nog jaren moeten wachten op de gewenste metamorfose.

Nu heeft Jos van Rey aangekondigd om met minister Ronald Plasterk van Cultuur om de tafel te gaan zitten in een poging om de benodigde 1,2 miljoen op legale manier uit de staatskas te roven. Dat wordt een uitzonderlijk gesprek, mag ik aannemen. Jos van Rey is de slimme jongen en Ronald Plasterk de intellectueel par excellence. Als de Zuid-Franse truffels naar geld zouden ruiken, zou de oogst, gezien de werklust van Jos, met zeker dertig procent stijgen; en menige varkensafrichter werkloos worden. Terwijl Jos tevens de kans loopt om erelid van de Partij van de Dieren te worden.

Maar met ereleden moet je oppassen. Ik heb stellig de indruk dat de kasteelheer van de bijgebouwen van het kasteel Heeze, Hans Wiegel, enigermate het politieke spoor bijster is, met excuses aan diens levenspartner Marianne Spoor. Nu geldt voor een politieke partij hetzelfde als voor monumenten: ze zijn sneller afgebroken dan opgebouwd.

Over afbreken gesproken. Wie echt de illusie heeft dat de oude kloostermuur in de Jesuitenstraat weer *alijk* kan worden opgebouwd, gelooft stellig dat Sinterklaas, de Kerstman én de Paashaas op Valentijnsdag zijn geboren en deel uit maken van een eenzijdige drieling.

Toch het overwegen waard om van dergelijke klussen een HALT-project van te maken. Alles handmatig afbreken en voor mijn part de stenen nummeren, zoals dat bij serieuze restauraties wel vaker gebeurt. Bijvoorbeeld bij het herstel van de Sint-Jan in Den Bosch of de Dom van Keulen. Waarom zou dat met een relatief kleine muur dan niet kunnen? Bovendien beschikt Roermond voor Limburgse begrippen over een overtal aan straatschoffies.



Maar terug naar het gesprek tussen Jos van Rey en Ronald Plasterk. De eerste toonde zich uiterst vrijgevig ten aanzien van de ontwikkeling van het ECI-terrein door twee miljoen gemeenschapsgeld ter beschikking te stellen. Dat lijkt gebruikelijk te worden in dit land. Ome Joop, nee niet Den Uyl maar Van den Ende, roept in Maastricht *“Ik wil maximaal vijftig miljoen kwijt (lees investeren) en de rest hoesten jullie maar op!”* Nee, daar komen geen volksaandelen voor terug. Over theater gesproken.

Plasterk en Van Rey zijn beiden katholiek opgevoed en overtuigd atheïst. Wie het heil niet zoekt in de hemel, maar op aarde, zou nog beter zijn best moeten doen om het voor iedereen aangenaam te maken. Vandaar dat het kerstmenu deze keer zeer bescheiden uitvalt. Een menu gesponsord door een frituur: *friet mit zoervleis en glazen gemeintepils*. Dan wordt het antichambren een nutteloze bezigheid. Ik verheug op deze minimalistische opzet. Tijd om voldoende tijd te nemen om de centrale vraag te beantwoorden: Waartoe zijn wij op aarde?

Zonder aanzien des persoon: veel geluk in het komend jaar!

Uw onbaatzuchtige dienaar PdC

Er zijn bij de abonnee-administratie betalingen binnen gekomen zónder de namen of adressen van de betreffende abonnees. Die kunnen dus niet geregistreerd worden en ontvangen daarom geen *Ruimtelijk*. Hoe moeten we hen dan kunnen bereiken? Slechts op een manier: “Willen de ‘abonnees’ met de banknummers 174114427 en 12012459 zich melden bij de abonnementenadministratie?”

Colofon

Ruimtelijk verschijnt viermaal per jaar en brengt nieuws, achtergronden en uiteenlopende opinies rond monumentenzorg, stedenbouw, ruimtelijke ordening en architectuur in Roermond en omgeving. Bestuursbijdragen vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Overname van artikelen is toegestaan nadat toestemming is verkregen en als bronvermelding wordt toegepast. **Uitgave:** Stichting Ruimte. **ISSN** 1389-2606. **Redactie:** Leonard Fortuin, Thei Moors, Paul Poell, Chris Roemen, Bert Thomassen, Marianne Wulms-Hovens. **Medewerkers:** Peter de Cock, Lucien Jansen. **Redactie-adres:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618.

Vormgeving: Bert Thomassen. **Fotografie:** Leonard Fortuin, Thei Moors, Bert Thomassen, Chris Roemen. **Verspreiding:** per post of eigen bezorgers. Oude nummers zijn beperkt verkrijgbaar op het redactieadres of bij Boekhandel Boom, Neerstraat 29, Roermond. **Abonnementen:** € 16,- per jaar, over te maken op Postbank 7625876. Bij meerdere abonnementen op één adres abonnementsprijs in overleg. **Abonnementenadministratie:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618. **Mede mogelijk gemaakt door** ARS Grafisch. **Stichting Ruimte:** Leonard Fortuin, Willem Cartigny (penningmeester), Lucien Jansen (secretaris), Quint Lommen, Jan Grouls. **Secretariaatsadres:** Wijershoflaan 31, 6042 NK Roermond, tel. 0475-350367. **E-mail:** stichtingruimteroermond@kpnplanet.nl. **Internet:** www.historieroermond.nl>Stichting Ruimte.

Terugblikken is goed, vooral naar mooie dingen uit het verleden. Wat er 'staat te gebeuren' is nog niet zichtbaar, wat er gebouwd wordt wel. Zo zal de skyline van Roermond rond de Maasbrug in 2008 behoorlijk veranderen. Dat is niet meer tegen te houden. Maar (nog!) erger zijn de voornemens om zelfs al vóór de Maasbrug het aanzicht aan te tasten. In *De Weerd* wil men 700 exclusieve drijvende woningen aanleggen. Is ook die buurt vogelvrij en kunnen projectontwikkelaars nu daar hun gang gaan? **Villa's in De Roermondse Weerd? Compleet verkeerd!**

Ooit zei iemand: *Als we voor onze economie ons vruchtwater moeten vervuilen, dan doen we dat!* Niet te hopen dat dat waarheid wordt. Wij blijven hopen op een goed nieuw jaar voor Roermond. En voor u!

Jubileumbundel

Het drukklaar maken van het jubileumboek vanwege ons 10-jarig bestaan, heeft vertraging opgelopen door onvoorziene omstandigheden bij de redactionele werkzaamheden. Bestuur en redactie betreuren dat ten zeerste. Van uitstel komt echter geen afstel: de bundel zal begin 2008 verschijnen! Gedacht wordt aan een feestelijke bijeenkomst op of omstreeks Schrikkel-dag, 29 februari 2008. Ruimte zal zijn achterban zo spoedig mogelijk nader berichten, o.a. via de plaatselijke pers.

Inhoud

- 1 Glas-in-loodraam met architect Pierre Cuypers in St. Urbanuskerk in Bovenkerk (N-Holland)
- 2 Column *Peter de Cock*; colofon
- 3 Redactioneel; Pierre Cuypers ijdeltuit?
- 6 'En nog vele jaren'
- 7 Vergeethoek; Keurmerk
- 8 Kruiswegpark
- 11 Karel Lückert
- 12 De Kartuis
- 16 Op de rol 'Lopende zaken'



Pierre Cuypers een ijdeltuit?

Tekst **Marianne Wulms - Hovens**

Als er één architect is die dit jaar geen aandacht tekort komt, dan is het wel Pierre Cuypers. Tentoonstellingen over de bouwmeester in Rotterdam en Maastricht trekken grote bezoekersaantallen en ook in het Stedelijk Museum van Roermond blijkt de belangstelling van de jeugd tijdens klassikale bezoeken hartverwarmend.

Het Nederlandse Architectuur Instituut (NAi) slaagde erin de inventarisatie en het catalogiseren van het archief van Pierre Cuypers af te ronden. En dat vormde de aanleiding tot het Pierre Cuypersjaar 2007 - 2008, waarin ook publicaties verschenen die aandacht besteden aan zijn leven en werk. De repetities voor de musical over zijn leven zijn in volle gang en Rinkel Film & TV in Amsterdam bereidt (mede dankzij een subsidie van de gemeente Roermond) een film over Cuypers voor. Als het allemaal doorgaat, resulteert dat waarschijnlijk in een vierdelige televisieserie. Nog even afgezien van de Cuyperswijn, het Cuypersgebak en wat er door de Roermondse winkeliers nog meer wordt bedacht, wordt de Dr Cuypersmars wellicht ooit opnieuw

uitgevoerd. Deze is gecomponeerd door Max Guillaume en werd gespeeld op 10 juni 1930, volgens de biografie een hoogtepunt in de Cuypersverering.

In 2007 verschenen verschillende boeken over werk en leven van de Roermondse architect, waaronder een NAi-uitgave van zijn complete oeuvre, evenals de eerste 'echte' biografie door Wies van Leeuwen. Daarnaast schreef Ileen Montijn op initiatief van het Stedelijk Museum Roermond het boek *Pierre Cuypers, schoonheid als hartstocht*. Kortom, Cuypers slaat bijna honderd jaar na zijn dood nog zo luid op de trom dat je bijna zou vergeten dat zijn werk lang niet altijd zo is omarmd, ook niet in Roermond. En dat begon al tijdens

Architect Cuypers (met passer) vereeuwigd in een glas-in-loodraam in de kapel van het voormalig Groot Seminarie, thans conferentie-oord Bovendonk, in Hoeven (N-Brabant).



zijn leven. In de jaren zestig van de negentiende eeuw laaide de ruzie over de manier waarop hij de Munsterkerk restaureerde zo hoog op dat het volgens velen bijdroeg aan Cuypers besluit om zijn geboortestad te verruilen voor Amsterdam. In de jaren zestig van de vorige eeuw werden de neogotische 'restauraties' die Cuypers aan het interieur van de kerk had aangebracht voor een groot gedeelte verwijderd. Cuypers gold als 'ouderwets' en de aandacht voor zijn werken was rond de jaren zeventig in de twintigste eeuw gekelderd. Geliefd, verguisd en opnieuw in aanzien ... het geldt vast voor veel kunstenaars maar niet in de laatste plaats ook voor Cuypers.

Een korte voorgeschiedenis

In 1827 werden kerk- en decoratieschilder Joannes Cuypers en zijn echtgenote Maria Bex verblijd met de geboorte van hun negende kind, zoon Pierre. Tijdens het doorlopen van het gymnasium kon deze telg na schooltijd zijn kunstzinnige talenten ontplooiën door tekenlessen van schilder Henri Linssen. De jongeman had de schone kunsten zo zeer lief dat hij in 1846 op 17-jarige leeftijd het ouderlijke huis verliet om architectuur te gaan studeren aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. De loopbaan van de jeugdige Pierre begon toen hij aan het einde van de zomer in 1849 per diligence huiswaarts ging. Na aankomst van de koets met paarden aan de rand van Roermond werd hij letterlijk met vlag en wimpel binnengehaald. Hij was er in geslaagd om tijdens het eindexamen van de Academie de eerste prijs te winnen! De *prix d'excellence* werd hem toegekend voor monumentale ontwerp-kunst en voor ontwerpen in de gotische trant met kruisribgewelven. Op 24-jarige leeftijd werd hij stadsarchitect van Roermond en decennia lang zou zijn loopbaan in stijgende lijn verlopen. Pierre Cuypers was een supernetwerker, die door het hele land gekend was en in aanzien stond. Maar hij zorgde er ook voor dat hij letterlijk 'gezien' werd. Netwerker Cuypers liet niet alleen enkele gedrukte visitekaartjes na, maar vaak ook een compleet portret van zichzelf.

Model van veelzijdigheid

De Stichting Vrienden van de Kerk op de Kranenburg heeft in 2007 een brochure uitgegeven met de titel *Cuypers op de Kranenburg*, geschreven door Bart Hartelman en Frits Niemeijer. Citaat uit dit boekje van 72 pagina's: 'Terwijl Cuypers een onwaarschijnlijk grote ijver aan de dag legde in het ont-

Cuypers-boeken

Het Cuypersjaar is ook een boekenjaar. Boeken over Cuypers' leven en werk zijn er natuurlijk al veel verschenen, maar 2007 was toch speciaal. De drie belangrijkste die tot dusverre zijn verschenen zijn:

- **Ileen Montijn; *Pierre Cuypers, schoonheid als hartstocht* 120 p.; ISBN 978906116368; € 17.95.**

Dit standaardwerk, dat door Ileen Montijn werd geschreven op initiatief van het Stedelijk Museum Roermond, is in meerdere opzichten in de geest van de bouwmeester een waardevol '*Gesamtkunstwerk*'. Tekst en de vele zorgvuldig gekozen illustraties, onder meer van interieurontwerpen, zijn perfect op elkaar afgestemd. Ileen Montijn is er in geslaagd om in deze publicatie de persoon Cuypers en zijn ideeën in een bredere context te plaatsen. Zij verzuimt niet om waar nodig te verwijzen naar biograaf Wies van Leeuwen, die Cuypers typeerde als '*de vliegende architect*'. Dit toegankelijke naslagwerk is voorzien van chronologie, literatuurlijst, illustratieverantwoording en register;

- **P.J.H. Cuypers (1827 - 1921), *Het complete werk***

NAi Uitgevers; 400 p.; gebonden; illustraties in kleur en zwart/wit; ISBN 9789056625733; € 59.50.

Een echt collectors' item, deze uitstekende en zorgvuldig gestructureerde documentatie van het oeuvre van Pierre Cuypers. De essays die zijn persoonlijkheid en zijn positie belichten alsook de betekenis van zijn werk geven blijk van diepgaand onderzoek en grote betrokkenheid en inzicht. Een cultuurhistorische studie van niveau. Ontwerptekeningen, decoratietekeningen en schetsen zijn juweeltjes van miniaturen in het geheel.

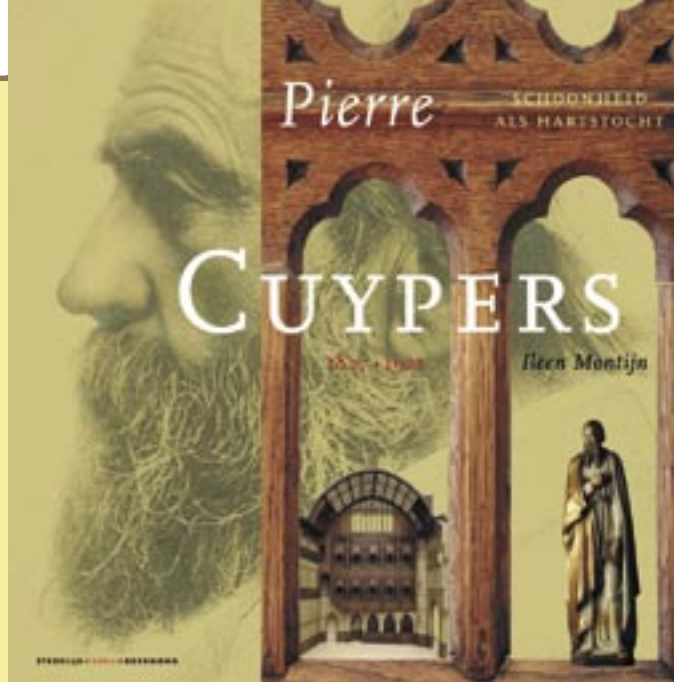
Ida Jager beschrijft de architect als reiziger, Europa doorkruisend en daarmee de kennis verwervend die essentieel was voor zijn werk. Naast de notities die hij maakte bewees zijn grote tekenvaardigheid hem gouden diensten.

- **A.J.C. van Leeuwen; *Pierre Cuypers architect 1827 - 1921***

Waanders Uitgevers; 344 p.; ISBN 9789040084010; € 39.95.

In deze biografie die rijkelijk van kleurenillustraties is voorzien, is de informatie gerangschikt rond de thema's *relaties, groei als architect, de invloed van het verleden en de bouwkundige nalatenschap van Pierre Cuypers*. Er is duidelijk gestreefd naar een zo volledig mogelijk totaalbeeld waarin de ontworpen kerken en andere gebouwen uitgebreid beschreven staan. De overzichtelijkheid is vergroot door het apart vermelden van levensdata en voornaamste werken. Hierna volgen de belangrijkste publicaties van Cuypers, noten en de registers: persoonsnamen register en een register van topografische namen. Genieten van dit boekwerk met prettig groter lettertype kan tot verrassende ontdekkingen leiden bij het reizen door de werken van Pierre Cuypers. (Wij ontdekten dat in dit en de andere vermelde boeken Museum het Freulekeshuus, het cultuurhistorische museum van Venray en omgeving, ontbreekt. Het huis heette aanvankelijk Villa St. Joseph en werd in 1866 door Cuypers ontworpen)

Bij NAi Uitgevers verschijnt eind 2007 een monografie van **Aart Oxenaar: *P.J.H. Cuypers en de introductie van het gotische rationalisme in Nederland (1845 - 1878)***. De lange loopbaan van de veelzijdige, visionaire



architect wordt erin besproken maar ook zijn stellingname over de betekenis van de architectuur voor de gemeenschap. Deze studie, tevens proefschrift van de auteur, is de eerste monografie waarin een overzicht wordt gegeven van de ontwikkeling van het denken en werken van Pierre Cuypers.

Bij de Europese Bibliotheek in Zaltbommel is vanaf 7 december een prentenboekje verkrijgbaar: *Kerken van Cuypers in oude ansichten*. Hierin staan ruim 70 afbeeldingen, ansichtkaarten van gebouwen die door Pierre Cuypers zijn ontworpen.

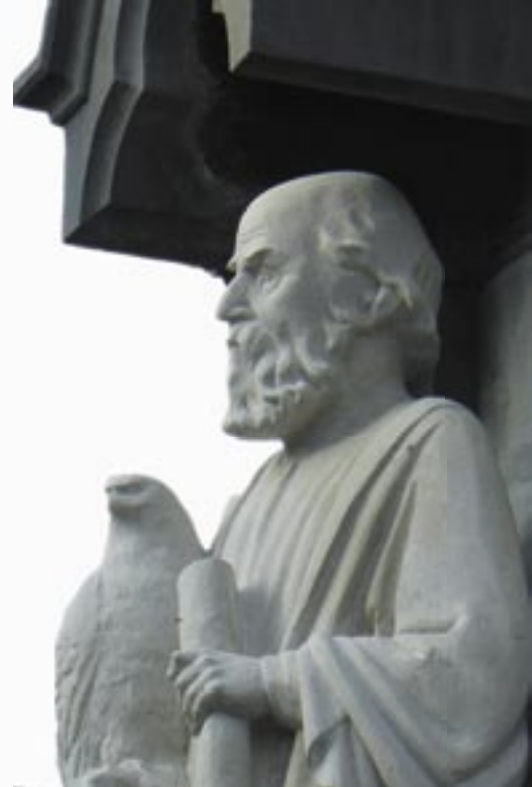
Over veel door Cuypers ontworpen kerken zijn brochures uitgebracht, zoals *Cuypers op de Kranenburg; de basis voor een kerkdorp*, door Bart Hartelman en Frits Niemeijer. Een alleraardigst werkje, dat de rol van de adel belicht bij het in stand houden van het katholieke geloof. Op een onderhoudende manier wordt aandacht besteed aan katholieken en het Lutherse tijdperk, de invloed van de adel, Kranenburgse (in Vorden, Gelderland) Cuypers' monumenten en heiligen, symbolen en rituelen. De documentatie bevat schitterende illustraties en is voor 5 euro verkrijgbaar in het Stedelijk Museum. Het is ook een perfecte introductie op de huidige museumbestemming van de neogotische Antonius van Paduakerk, het grootste heiligenbeeldenmuseum in Nederland.

Vermeldenswaard is ook de onlangs door de VVV Roermond uitgebrachte brochure met stadswandeling *De groten van Roermond*, waarin zowel vader Pierre als zoon Jos Cuypers gepresenteerd worden als architect. Uiteraard wordt ook in het binnenkort te verschijnen jubileumboek van de stichting Ruimte aandacht besteed aan Cuypers. Willem Cartigny bespreekt Cuypers in een uitgebreid overzicht van Roermondse architecten, terwijl in het boek ook een interview met Cuypersbiograaf Wies van Leeuwen is opgenomen. ®

werpen van bouwwerken en inventarisstukken, reisde hij door het hele land. Hij aarzelde intussen niet zichzelf in vele posen als model te laten gebruiken en je zou kunnen zeggen dat hij gedurende zijn veelvuldige afwezigheid op die manier toch 'een oogje in het zeil bleef houden'. Kerk en pastorie van de parochie Kranenburg bij het Gelderse Vorden zijn door Cuypers in 1855 ontworpen en vormen het oudste kerkelijke complex dat van Cuypers bewaard is gebleven. Filosoof Bart Hartelman in bovenvermelde brochure: 'Hier in de kerk heeft hij onder andere model gestaan voor een buste in de sluitsteen van de viering – het kruispunt van schip en dwarsschip: hij bevindt zich dus permanent op het hoogste en centrale punt van de kerk!'

Cuypers als model. Onwillekeurig denk je aan middeleeuwse tweeluiken, waar bij vaak op het ene paneel een Madonna wordt getoond en op het andere een afbeelding van de schenker. Cuypers schroomde niet om zichzelf steeds te tonen aan de buitenwereld. Een kroonluchter onttrekt de afbeelding in Kranenburg aan het zicht, maar dat is in Roermond wel anders. Daar kijkt het oog van de meester toe boven de trap die naar de muziekzaal in het Stedelijk Museum leidt. Hierbij gaat het om een fraaie sluitsteen met de beeltenis van Cuypers als architect in gepolychromeerd gips. Dit exemplaar is vrijwel identiek aan de afbeelding in de kerk op de Kranenburg en is afkomstig van de niet meer bestaande kerk van Oeffelt. In het voormalige Groot Seminarie in het Brabantse Hoeven is hij als architect afgebeeld in een glas-in-loodraam. In dat, in 2007 100-jarige neogotische gebouw, is nu conferentie-oord Boven donk gevestigd. Maar dat is nog niet alles. Wies van Leeuwen vermeldt in zijn biografie dat aan de voorgevel van het Rijksmuseum in Amsterdam een reliëf te zien is van Cuypers als bouwmeester met winkelhaak en baret. (Het is bekend dat koning Willem III ontbrak bij de opening van dit gebouw, uit onvrede met de daarin toegepaste bouwstijl. Hij liet Pierre Cuypers weten dat het middengedeelte van de voorgevel "meer het karakter heeft van een boterhal dan van een museum".)

Op een raam (van glasatelier Frans Nicolas) in de Sint Urbanuskerk in Bovenkerk, staat Pierre Cuypers geportretteerd als bouwmeester - met passer. Toen het Roermondse museumpersoneel onlangs een uitstapje maakte naar



Rolduc in Kerkrade, zagen zij de illustere architect duidelijk herkenbaar in een glas-in-lood-raam en in het altaar van de kerk.

Cuypers liet zich regelmatig vereeuwigen op schilderijen, waarvan verschillende nu onderdeel zijn van de vaste collectie van het Stedelijk Museum Roermond. Ook in het naslagwerk van Montijn zijn meerdere portretten te zien. Een schilderij uit 1849 van een Antwerpse studiegenoot, Polydore Beaufax, toont de 22-jarige Pierre. Frans Cuypers schilderde in 1854 zijn jongere broer als architect in zijn werkkamer. Thérèse Schwarze portretteerde Pierre in 1887. En op de fameuze piano in het Stedelijk Museum is hij verbeeld als fluitspeler. In de hal van het museum bij de vroegere ingang staat hij voor eeuwig in het zonlicht dankzij een portretbuste, een gipsafgietsel uit zijn eigen kunstwerkplaats. Hoog in de St. Martinuskerk te Wijck-Maastricht is hij door Jean Lauweriks rond 1857 afgebeeld op een gebeeldhouwde sluitsteen.

Cuypers moet wel een enorme ijdelheid zijn geweest om zich zo vaak in 'zijn' gebouwen te laten vereeuwigen, of hoe zat dat? In haar boek *Een toevloed van werk, van wijd en zijd* schrijft Lidwien Schiphorst: 'het middeleeuwse gebruik van bouwmeesterportretten was enkele malen aanleiding tot een portret van Cuypers'. Niets Roermondse ijdelheid dus: Cuypers greep terug op middeleeuwse tradities, zoals hij zich als meester van de neogotiek graag liet inspireren door de middeleeuwse gotische kathedralen. Pierre Cuypers liet zich niet (alleen) uit

ijdelheid afbeelden, maar ook omdat hij op deze manier met een persoonlijke toets zijn liefde voor zijn beroep binnen de beeldende kunsten kon laten zien. De Onze Lieve Vrouwe Munsterkerk in Roermond werd door de bouwmeester betiteld als 'mijn uitverkorene'. Het kon dan ook niet uitblijven dat men ook hier zijn beeltenis aantreft en wel als de evangelist Mattheus (momenteel in bruikleen op de expositie in het Stedelijk Museum). Daarnaast vereeuwigde hij zichzelf ook in een pilaar van het koor van de Munsterkerk.

Cuypers heeft tijdens zijn leven de opkomst van de fotografie meegemaakt en in latere jaren is hij regelmatig gefotografeerd. Maar ook na zijn dood werden er van Cuypers nog afbeeldingen gemaakt. Op het Munsterplein is zijn standbeeld sinds de jaren 30 prominent aanwezig. In de voormalige Teekenschool (nu LWV) prijkt een bronzen buste van 'Doctor Cuypers', zoals hij in latere jaren werd genoemd. In het nieuwe schoolgebouw Nikée fungeert een replica van die buste als toezichthouder. En met hoge hoed staat hij statig naast andere figuren op de uitkijk op het carillon van het stadhuis. Op het Oude Kerkhof in Roermond is hij herkenbaar in het beeld van Petrus op zijn eigen grafmonument, wellicht de sleutelfiguur naar een betere wereld?



Eén keer verscheen Pierre Cuypers in een spotprent van J.P. Holswilder, die in 1885 verscheen in het Haagse blad *De Lantaarn*. In de cartoon knielen Victor de Stuers, Joseph Alberdingk Thijm en Pierre Cuypers broederlijk neer bij een processie voor het (sterk vergotiseerde) Rijksmuseum in Amsterdam.

‘En nog vele jaren...’

De Stichting Ruimte bestond in 2007 tien jaar, wat aanleiding was voor een serie waarin we abonnees hun ei lieten leggen over de stad, over de politiek, of over de Stichting Ruimte. Als laatste in de rij zijn Jan Hofkens en Marianne Vermaat aan het woord.

Jan: *“Roermond is een stad aan het water, en profileert zich ook heel nadrukkelijk als zodanig. Alleen de Roermondenaren zelf hebben dat volgens mij nog niet ontdekt. Maar hoe kunnen ze ook? Als je geen lid bent van de een of andere watersportvereniging, kunnen Roermondenaren maar heel moeilijk bij dat water komen. Hele stroken langs de Maas zijn eigendom van jachthavens, en 95 procent van de watersportactiviteiten hier op de Maasplassen wordt verricht door mensen van buiten de stad. Vooral Duitsers.*

Marianne: *“In de Hollandse plassen is het precies andersom. Daar hebben heel veel mensen een bootje of een surfplank. Het water is eigenlijk van hen. Je zou de Maas weer naar de Roermondenaar moeten brengen, of de Roermondenaar naar de Maas.”*

Jan: *“Wat zou het mooi zijn als er een wandelroute of een fietspad was langs de Maas, bijvoorbeeld van Asselt tot Linne, waarbij je als je dat wilde de stad links kon laten liggen. Net zoals wij vroeger naar Mijnheerkens liepen. De stad zou bijvoorbeeld het gebied rond de Arloflat een veel positievere uitstraling kunnen geven. Creëer daar een parkachtige omgeving, waar iets te beleven is. Probeer de Roermondenaren bij dat stuk van de stad te betrekken!”*



“Wat ik in de stad slecht vind, is de routing. Mensen die naar het DOC zijn geweest, komen vaak niet verder dan de Markt of het Munsterplein. Op korte afstand van die twee trekkers is al niets meer te beleven en dat maakt de stad er niet aantrekkelijker op.”

Marianne: *“Loop eens op een avond van de Markt naar het Station. Waar moet je dan langs? Op de Markt is er nog leven, daar is nog volk. Maar op de Varkensmarkt ben je opeens helemaal alleen. Echt niet prettig als je dan nog een eindje moet lopen.”*

Jan: *“OnheilsPELLend, dat is het woord. Ga eens op een winterse avond vanaf het CK-theater naar het Stationsgebied of het Wilhelminaplein. Ik kan me voorstellen dat je je daar niet zo prettig bij voelt.”*

Marianne: *“We hebben wel eens gehad dat een vriendin hier aanklopte omdat ze niet meer verder durfde.”*

Jan: *“Het wonen boven winkels moet echt serieus worden aangepakt. Natuurlijk is dat moeilijk, dat verhaal hoor je in elke stad. Maar waarom kan het in Maastricht toch een aardig succes zijn, terwijl het hier amper van de grond komt? Het is heel eenvoudig, een stad moet leven, anders is ie dood.*

“Waar de gemeente ook eens naar zou mogen kijken is de aankleding van de stad. Neem bijvoorbeeld de Marktstraat. Als je die inkijkt... dat vind ik een heel mooi stukje van de stad. Die swingende straatlijn, heel verrassend. Maar waar kijk je tegen aan? Tegen twee joekels van masten met vlaggen eraan. En het enige wat erop staat is Roercenter. Zo breek je het straatbeeld af.”

Uit de vergeethoek!

Toen we drie maanden geleden Ruimtelijk zo goed als klaar hadden, moest er in de Neerstraat opeens noodgedwongen worden overgegaan tot 'gecontroleerde sloop' van een monumentaal pand. Stress! We vonden dat we daar toch op de een of andere manier aandacht aan moesten besteden, en daardoor kwam de uitslag van de jubileumquiz van het juninummer in de vergeethoek. We willen u de juiste antwoorden echter niet onthouden. We zijn niet vergeten dat onder de goede inzenders tien jubileumboeken van Ruimte worden verloot. De winnaars krijgen daar vanzelf bericht van. De juiste antwoorden:

- 1) Waar in de stad vindt u een gevelsteen met de tekst: J'y suis, j'y reste"? Antwoord D was juist. De steen hoort bij het pand Doedels aan het Stationsplein, en werd er aangebracht door bioscoophouder Benner. Zie foto.
- 2) Is de kaart van Michael Schulz echt exact? Bijna, maar Schulz heeft toch een voorschot op de toekomst genomen door de Natalintoren alvast in te tekenen. Antwoord C.
- 3) Waarom bleef de Rattentoren staan terwijl de overige torens werden gesloopt? Omdat die toren deel uitmaakte van het kerkhof en de wereldlijke overheid daar dus niet mocht slopen. Antwoord A dus.

- 4) Vier beweringen, waarvan er maar één waar was, namelijk dat de toren van de kerk in Asselt eigenlijk op de verkeerde plek staat. De oorspronkelijke toren is ingestort, waarna aan de ongebruikelijke oostzijde later een nieuwe toren werd gebouwd. B!
- 5) Wanneer kreeg Roermond een stadsbrief? Antwoord B was goed. Een stadsbrief is nooit gevonden en er waarschijnlijk ook nooit geweest.
- 6) De kleurrijke school met zwevende lokalen is het Niekée. A dus.
- 7) Hoe heette de Voorstad in de veertiende eeuw? Het goede antwoord was B, *Euver de brök*.
- 8) Welk rijtje hoorde niet thuis bij de gilden: het

- rijtje van burgemeester, oppasser, en begrafenisondernemer.
- 9) Waar in Roermond werden in 1613 64 vermeende heksen terecht gesteld? Bij A. de Galgenberg.
- 10) Wat is een heerlijkheid? Een gebied waar titels en rechten aan verbonden zijn. Antwoord B is goed
- 11) Op welke plassen liggen huuskes? Een inkopper, natuurlijk werden de marina's van Marina Oolderhuuske bedoeld. C was dus goed
- 12) De mouterij in 't Veld is inmiddels fraai gerestaureerd. We vroegen naar de naam van die mouterij en dat was Limburgia, antwoord C.
- 13) In vraag 13 moesten architecten gekoppeld worden aan panden. Slechts één rijtje was goed: het eerste. De architect waarvan geen pand werd genoemd was Knuttel, die in Roermond het Postkantoor bouwde.
- 14) Het gat van Dohmen is een gat in de oude muur achter het kantoor van makelaar Dohmen: antwoord A.
- 15) Van de vier kunstenaars die werden genoemd (Tom Franssen, Theo Cox, Joep Thissen en Joep Nicolas) werkte er één niet in de Wederopbouwperiode, namelijk Theo Cox. Antwoord C was dus juist.

Mouterij 'Limburgia' - mè Keurmerk! - in gebruik genomen

Op 28 september jl. was het zover: de gerestaureerde moutfabriek achter het station werd feestelijk in gebruik genomen. *Kernarchitecten*, de nieuwe eigenaar, hield Open Huis. Belangstellende burgers werden gastvrij ontvangen door algemeen directeur Henk Wolters en zijn vrouw, zwierven door het nieuwe kantoorpand, bewonderden de riante locatie waarin het architectenbureau nu gevestigd is, en namen een kijkje in de burelen van de huurder, Rijkswaterstaat. Daarmee volgden ze de bobo's die een dag eerder hun opwachting maakten. Op het parkeerterrein stond een feesttent, waar de inwendige mens kon bijkomen van de wandeling door het gerestaureerde rijksmonument. Informeel gepraat werd daar afgewisseld door min of meer officiële sprekers. Nakomelingen van Louis Beltjens, de industrieel die in 1896 eigenaar van de fabriek werd, bleken een bloeiende familie te vormen. Zij presenteerden zich collectief, één van hen hield een geestige toespraak en overhandigde Henk Wolters een geschenk. Hoogtepunt was het optreden van de Harmonie Concordia uit Melick, meer dan honderd muzikanten sterk. Henk Wolters, bestuurslid en zelf ook lid van het orkest, bleek goed met de dirigeerstok overweg te kunnen.

Henk Wolters is een levend voorbeeld van een particulier die met respect voor het verleden een monumentaal gebouw restaureert en een nieuwe bestemming geeft. Ruimte heeft daar grote waardering voor en uitte dat door het overhandigen van het Ruimte-Keurmerk.



Henk Wolters (links), directeur-eigenaar van het bureau Kernarchitecten, ontving het Ruimte-Keurmerk uit handen van Ruimtes voorzitter, Leonard Fortuin.

Uniek samenspel van religie, kunst en natuur

Tekst **drs. Margot van Hoef**

Een stukje geschiedenis

Wie vanuit de stad de statige Kapellerlaan oprijdt ziet in de verte 'de Kapel' (de Kapel van Onze Lieve Vrouw in 't Zand) liggen. De neogotische kapel dateert uit 1895/1896 en werd gebouwd door Johannes Kayser (1842-1917), een leerling van Cuypers, in opdracht van de paters Redemptoristen.

De eerste bebouwing op deze plek dateert al uit het begin van de 15de eeuw. In 1418 werd hier 'in gen Zande' een eenvoudige Mariakapel gebouwd vlakbij de rivier de Roer. De legende wil dat in 1435 een jonge Poolse herder, Wendelinus geheten, op deze plek een Mariabeeldje vond bij het omhooghalen van een emmer water uit een put, toen hij zijn kudde schapen te drinken wilde geven. Vanaf die tijd blaakten zijn schapen van gezondheid, omdat het gras hier beter zou groeien dan elders! Wendelinus plaatste het wonderbeeldje in een nis in een boom bij de put. Sinds die tijd komen de eerste pelgrims naar deze plek om Maria te vereren.

Ruim vier eeuwen later, in 1862 - de kapel is inmiddels al eens afgebroken, opnieuw gebouwd en meerdere malen uitgebreid - besluit de bisschop van Roermond, Mgr. Paradis, de zorg voor het Mariaheiligdom toe te vertrouwen aan de Paters Redemptoristen, die bekend stonden als grote Maria-vereerders. Zij laten een klooster bouwen en ontwikkelen al snel allerlei activiteiten om het eeuwenoude bedevaartsoord tot grotere bloei te brengen. Zo geven ze in 1866 aan onder meer architect Pierre Cuypers (1827-1921) de opdracht de kapel te restaureren en verder aan te kleden. Ondertussen blijft het aantal bedevaartgangers toenemen en de paters besluiten de kapel weer verder uit te breiden. In 1895 krijgt de hierboven reeds genoemde architect Kayser de opdracht om de kapel ingrijpend te verbouwen. Naast de kerk bevindt zich dan ook al de sfeervolle overdekte processiegang. De muren hier zijn volledig bezet met tegeltjes, die getuigen van dank aan Onze Lieve Vrouw in 't Zand. In een ruimte achter glas, die ook zichtbaar is vanuit de kerk, bevindt zich het beeld van Onze Lieve Vrouw in 't Zand; hier ligt ook de put waarin destijds het genadebeeldje zou zijn gevonden. De processiegang trekt dagelijks bezoekers, die een kaarsje komen opsteken of 'heilig' bronwater komen halen en hier een rustpunt vinden voor gebed of bezinning.

Redemptoristen zetten bedevaartsoord op de kaart

Na deze korte ontstaansgeschiedenis van de Kapel in 't Zand, die als bedevaartskerk onlosmakelijk verbonden is met het ontstaan van het Kruiswegpark, zijn we beland aan het eind van de 19e eeuw, in de tijd waarin de kerk zoals wij die nu nog kennen werd gebouwd en in een periode waarin de paters Redemptoristen het als hun taak zagen alles in het werk stellen om het Roermondse bedevaartsoord aan de Kapel in 't Zand goed op de kaart te zetten.

Roermond was vanouds al een einddoel voor Duitse bedevaartgangers, die naar de Munsterkerk kwamen vanwege de H. Bernardus van Clairvaux die daar vereerd werd. Deze Duitse bedevaartsgroepen brachten dan ook meestal een bezoek aan de Kapel in 't Zand. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleven de Duitse processies echter weg, omdat de landsgrenzen waren gesloten.

Maar ook de processies vanuit Nederland naar Duitse bedevaartsoorden zoals Kevelaer konden geen doorgang meer vinden. Pater J. Kronenburg

De tweede ingang van het Kruiswegpark met het ijzeren hekwerk waarin op kunstige wijze de letters A(ve) M(aria) zijn verwerkt. (Foto Carl Lückert)





Ansichtkaart (ca. 1935) met de herder die in de put het Mariabeeldje vindt en de driehoekige plattegrond van het Kruiswegpark. (Gemeentearchief Roermond)

(1853-1940), de in 1915 benoemde nieuwe Rector van het Klooster en Rectoraat van de Kapel in 't Zand, bedacht hierop het volgende: hij nodigde alle broederschappen die in vredestd naar Kevelaar trokken schriftelijk uit om naar de Kapel in 't Zand te komen voor een 'Vredesprocessie'. Dit werd een groot succes! In 1915 zouden er zo'n 32.000 pelgrims 'in processie' naar de O.L. Vrouw in 't Zand zijn gekomen en nog eens duizenden op eigen gelegenheid. Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog, in 1918, kwamen ook de Duitse pelgrims weer terug.

De bedevaartkapel uit 1896 bleek te klein om in de zomer, op dagen van topdrukke, alle mensen op te vangen. De toestroom was soms zo groot dat er moest worden uitgeweken naar de kloostertuin en zelfs naar het kerkhof in de buurt (nu bekend als 'Den aaje kirkhaof'). Bij pater Kronenburg ontstond toen het lumineuze idee om een kruisweg- en processiepark aan te leggen met een groot plein in het midden. Een kruiswegpark, zo dacht hij, zou niet alleen geschikt zijn voor het houden van grote plechtigheden en processies, maar ook voor de beoefening van devotie door kleinere groepen mensen en individuele bezoekers. Verder zou zo'n park met fraai uitgewerkte monumenten van religieuze aard en met een pracht aan bomen en planten ook een mooie 'attractie' zijn voor wandelaars uit de stad en omgeving.

Dit ambitieuze plan zou uiteindelijk worden uitgevoerd door zijn opvolger, pater W. Reiring. In het maandtijdschrift van de Redemptoristen van 1918/1919 wordt gesproken over: *'het grootsche plan, dat de nieuwe Rector der Kapel (...) ter eere van Maria heeft opgevat om in een heerlijk Mariaplantsoen een kunstvollen kruisweg op te richten'*.

Aanleg Kruiswegpark

Een jaar na de oorlog, in de winter van 1919, werd begonnen met de aanleg van het Kruiswegpark. Het grondplan voor dit megaheiligdom met een omvang van aanvankelijk bijna twee hectare werd ontworpen door Pierre Cuypers. Een groots en (te) kostbaar plan! Gaandeweg zou de uitvoering dan ook op verschillende onderdelen gewijzigd worden. Zo werd onder meer afgezien van het idee voor een crypte (ondergrondse kapel) onder de oplopende Calvarieberg (statie 12). Ofschoon de latere oppervlakte van het park (een driehoek van 1 hectare 43 are 93 ca) in feite van het begin af aan nogal beperkt was voor het grootse project, lijkt het uiteindelijke geheel veel uitgestrekter door de ingenieuze manier waarop het is aangelegd. In het park zijn drie onderdelen op harmonische wijze samengebracht: een kruiswegroute langs dertien staties, een groot centraal plein aan de voet van de Calvarieberg en een aparte processiegang met acht kapelletjes waarin zich schilderstukken bevinden die betrekking hebben op de geschiedenis van de Kapel in 't Zand en de Mariaverering. Deze 'drie in één'-combinatie maakt het park tot een uniek geheel.

Stichting Kruiswegpark

Op 4 mei 2004 is de Stichting Kruiswegpark opgericht. Deze stichting heeft in 2005 het eigendom van het park overgenomen van de paters Redemptoristen. De belangrijkste doelstelling van de Stichting Kruiswegpark is het openstellen van het park voor een breder publiek (bijvoorbeeld door het mogelijk maken van openluchtspelen, concerten en andere passende culturele manifestaties en door het te gebruiken als natuur- en leerpad) en het realiseren van een grote restauratie- en opknapbeurt van het park als geheel. De beelden, schilderijen en kapelletjes zullen op professionele wijze worden gerestaureerd, het park zelf zal grondig worden aangepakt. Een en ander zal worden uitgevoerd op grond van onderzoek door Res nova en Taken Landschapsplanning. Voorjaar 2008 zal 'de operatie' beginnen. Voor de realisering van dit restauratieproject zijn inmiddels subsidies verworven van het Rijk, de Provincie Limburg en de Gemeente Roermond. Subsidieaanvragen zijn nog in behandeling bij de Stichting Katholieke Noden en de Stichting Prins Bernard Cultuurfonds. Voor de financiering van het beheer, onderhoud en de exploitatie is de stichting afhankelijk van gelden van overheden, fondsen en donaties. Geïnteresseerde lezers die een bijdrage willen leveren aan het veilig stellen van dit voor Roermond unieke erfgoed kunnen middels een jaarlijkse donatie (minimaal € 10,00) 'vriend' worden van de Stichting Kruiswegpark. (Zie ook: www.kapelintzand.nl)

Kruiswegroute

Om de kruiswegroute aan te leggen heeft men op het terrein vlak naast elkaar kronkelpaden uitgegraven en met de grond die hierdoor vrijkwam hoge bermen naast de paden aangelegd. Deze bermen werden weelderig beplant met vele soorten bijzondere heesters en bomen, die in de zomermaanden het uitzicht van het ene pad op het andere beletten. De bezoekers hadden zo de indruk over een lange slingerende weg te lopen waarbij ze telkens, bijna als een soort verrassing, op een klein door vele planten afgeschermd plein uit-



Het centrale plein met de Calvarieberg bood plaats aan vele duizenden bezoekers. (Kloosterarchief Redemptoristen)



De drie beelden van de kruisigingsgroep op de Calvarieberg waren gereed bij de inzegening van het Kruiswegpark op 22 augustus 1920. (Kloosterarchief Redemptoristen)

kwamen, waarop zich in een natuurstenen kapelletje een statie bevond. Het grondplan ging ervan uit dat de route gelopen kon worden door zo'n zeven- à achthonderd mensen. Het verloop van de paden is door de jaren heen zo goed als ongewijzigd gebleven. Bezoekers die voor de eerste keer in het Kruiswegpark komen, raken niet zelden gedesoriënteerd door het enigszins 'doolhofachtige' karakter van het geheel. Na de elfde statie komt de bezoeker uit, in het midden van het park, op een groot rond plein dat is beplant met lindebomen. Hier bevindt zich de twaalfde statie: de Calvarieberg.

Plein met Calvarieberg

Het grote centrale plein was destijds berekend op circa 10.000 mensen. De Calvarieberg, de twaalfde statie, waarin Jezus sterft aan het kruis, was de belangrijkste statie uit de passiecyclus. Door de verhoging waarop de statie zich bevond, werd de gelovige bezoeker min of meer gedwongen op te kijken naar de voorstelling waardoor hij zich beter kon identificeren met Christus' lijden.

Bij de inzegening van het kruiswegpark in 1920 waren alleen de drie beelden van de gekruisigde Christus, Maria en Johannes de Evangelist gereed. Later zouden hier nog twee knielende figuren (de profeten Jeremias en Jesaja), de knielende Maria Magdalena, een Romeinse soldaat en een opperpriester hieraan worden toegevoegd. De acht levensgrote beelden werden uit Franse kalksteen vervaardigd door beeldhouwer Jean Geelen (1852-1926), een leerling van Cuypers was, die later zijn eigen kunstwerkplaats had aan de Kapellerlaan. Geelen had een zekere naam op het gebied van grote (graf)beelden.

Processieweg

Via de destijds officiële ingang komen de bezoekers op een breed pad, ook wel het Stille of Grote pad genoemd. Dit brede pad loopt met een grote en grillige boog om het centrale plein en de Calvarieberg heen. Het pad was bedoeld als processieweg, voor het houden van Sacraments- en Sluitprocessies naar het grote verzamelplein met Calvarieberg, waar dan in de openlucht de H. Mis werd opgedragen. Deze processieweg kon tussen de drie- à vierduizend bezoekers verwerken.

In 1934 werd besloten - met het oog op de viering in 1935 van het 500-jarig jubileum van O.L. Vrouw in 't Zand als bedevaartsoord - om langs deze route een achttal zandstenen nissen in de vorm van volkse wegkapelletjes te plaatsen. Hierin zouden gedurende de zomermaanden (en dat gebeurt tot op heden) achter glas schilderstukken geplaatst worden waarop de belangrijkste gebeurtenissen uit de geschiedenis van de Kapel in 't Zand en de Maria-verering te zien waren. De opdracht hiervoor ging naar de Roermondse kunstenaar Albin Windhausen (1863-1946) die een atelier had aan de Kapellerlaan en al eerder voor de paters had gewerkt.

Hof van Olijven

Om het park voor de bezoekers nog aantrekkelijker te maken werd destijds in 1920 ook een Hof van Olijven gebouwd. De grot werd gebouwd uit brokstukken Kunrader zandsteen vlakbij de scheidingsmuur tussen het park en het kloosterkerkhof. De beelden van de geknielde Christus en een Engel, die de lijdenskelk vasthoudt, werden vervaardigd door de Roermondse beeldhouwer Theo(door) Pieters (1876-1940), die het vak net zoals Jean Geelen en Karel Lückner bij Cuypers had geleerd. Pieters woonde destijds in de buurt van het klooster en had er ook zijn atelier. In 1932 werd de grot afgebroken omdat er 'ongerechtigdheden' zouden worden gepleegd. Restanten ervan zijn nu nog zichtbaar aan de bovenkant van de muur.

Rijksmonument

Het Kruiswegpark kreeg in 2002 de status Rijksmonument. De kruisweg verbeeld in de veertien staties, is van monumentale, culturele en geestelijke waarde en een typisch voorbeeld van de kunst uit de twintiger jaren van de vorige eeuw, een tijd waarin het 'Rijke Roomsche Leven' hoogtij vierde. Door de ingenieuze aanleg van het park en de weelderige en bijzondere beplanting (o.a. 65 monumentale bomen) is een prachtige landschapstuin ontstaan die de idee van de lijdensweg (Via Dolorosa) zoals die ooit in Jerusaleem te vinden was, benadert. ®

Bronnen

- Houben, C., 'Ontstaan en groei van het kruiswegpark nabij de Kapel van O.L. Vrouw in 't Zand (1919-1940)'; Spiegel van Roermond, uitgave stichting Rura 2002.
- Munnix, P. en Roosjen, R., 'Onze Lieve Vrouw in 't Zand. Een 550 jaar oud bedevaartsoord', Roermond 1985.
- Familiearchief Lückner
- www.redemptoristen.nl en www.kapelinhetzand.nl

Bij de inzegening van het Kruiswegpark op 22 augustus 1920 waren behalve de drie beelden van de kruisigingsgroep op de Calvarieberg (statie 12) van de andere dertien staties alleen Statie 1 en Statie 6 klaar. De staties waren van de hand van beeldhouwer Karel Lücker. Hoe had hij deze opdracht gekregen in een tijd waarin de kleine stad Roermond méér dan 60 beeldhouwers telde en de concurrentie dus nogal groot moet zijn geweest?

Om een geschikte kunstenaar te vinden voor de levensgrote kruiswegstaties had rector Reiring in 1919 een prijsvraag uitgeschreven. Kunstenaars konden een ontwerp indienen voor de Statie 6, de statie waarin Veronica het gelaat van Jezus afdroogt. De beeldhouwer die als beste voor de dag zou komen met deze statie, zou de opdracht krijgen om ook alle andere staties te maken. Vijf kunstenaars stuurden hun ontwerp in, 'onder code', waaronder de toen 37-jarige Karel Lücker. Hij was op 16-jarige leeftijd als leerjongen bij Cuypers begonnen en had zich later tijdens artistieke omzwervingen langs de Rijn, waarin hij van kunstwerkplaats naar kunstwerkplaats trok, verder bekwaamd in het maken van beeldhouwwerken. Zo was hij in aanraking gekomen met de expressieve beeldhouwkunst van de vroeg 20ste eeuw. Hierdoor had hij stijlopvattingen ontwikkeld die lijnrecht tegenover die van Cuypers stonden en die getuigden van een vooruitstrevende en voor die tijd revolutionaire visie.

De oude Cuypers - destijds de negentig al gepasseerd - was in die tijd een architect van naam met landelijke bekendheid en de vertegenwoordiger bij uitstek van de neogotiek. Hij maakte deel uit van de jury die de ingezonden werken moest beoordelen. Zelf was hij ook betrokken bij het project, omdat hij al een ontwerp had ingediend 'ten behoeve van den

Karel Lücker

Ontwerper/beeldhouwer van de staties



Karel Lücker (1882-1958) door Joep Thissen.

tuinaanleg'. Zijn juryrapport getiteld 'Prijskamp voor een Kruisweg bij O.L.V. in 't Zand' begon met een korte uiteenzetting over hoe volgens een decreet van Paus Clemens XII de 6de statie moest worden weergegeven. De bewuste statie moest het afdrogen van het gelaat van Jezus voorstellen en niet het vertonen van de doek met het daarin afgedrukte gelaat. Deze uitleg gaf hem vervolgens de gelegenheid om kritiek te uiten op de studie-staties van de inzenders, waaronder die van Lücker. In Lückers ontwerp toont Veronica namelijk wel de doek met de afbeelding van het gelaat van Jezus. Na zijn oor-



Een goed totaalbeeld van een statiekapel (Statie 2). Duidelijk is de latere aanbouw aan de voorzijde.



deel over elke inzending gegeven te hebben, maakte Cuypers ongevraagd nog enige wensen kenbaar met betrekking tot de hele kruiswegaanleg. (Het NAI te Rotterdam bewaart onder meer een ontwerp voor Statie 5 naar de richtlijnen van Cuypers.) Dat Lücker toch de prijskamp won en de opdracht kreeg, hield een officiële erkenning in van zijn talent als beeldhouwer. Hij kapte alle beelden uit een zachte okergele Franse kalksteen, die zich goed liet bewerken en bestand was tegen de openlucht. Elke statie bestaat uit vijf of zes levensgrote, vrijstaande en expressieve beelden. Door een bij elke beeldengroep aangebrachte achtergrond met sprekend perspectief, krijgt het geheel diepte en komen de beelden goed tot hun recht. In dit bas-relief verwerkte hij bij iedere statie nog een of meerdere wapens. Ze verwijzen naar de familie, stad of dorp die de betreffende statie financieel mede mogelijk hebben gemaakt. Ook in onze tijd wekken de technisch knap vervaardigde beelden door hun religieus dramatische uitbeeldingskracht nog steeds veel bewondering en waardering, niet alleen van de bezoekers maar ook van vakmensen.

Uit overlevering en persoonlijke getuigenissen is bekend dat de kunstenaar mensen uit zijn eigen omgeving, waaronder zijn vrouw en dochters, als model heeft gebruikt voor bepaalde figuren uit de staties (statie 8 'Jezus troost de wenende vrouwen'). Ook heeft hij in deze statie zichzelf geportretteerd als Romeins soldaat. De beeldgroepen zijn geplaatst in kapellen van Kunrader zandsteen. Dit zorgde voor een natuurlijke omkadering van de groep. Onder, aan de voorzijde van de statie, werden de specifieke kruiswegteksten aangebracht met in het midden een houten kruisje. Vóór de kapellen werd ter afscherming nog een rustiek ogend nephouten, namelijk in beton uitgevoerd, hekwerk geplaatst volgens het zogenaamde Moniersysteem. Later zijn er aan de voorzijde nog een soort aanbouwjes geplaatst om de staties beter tegen wind en regen te beschermen. Voor een optimale lichtinval waren de kapellen oorspronkelijk bedekt met draadglasplaten. De eenvoudige hekjes die nu voor de staties staan, dateren uit 1979.

De uitvoering van de 13 staties betekende voor Karel Lücker een enorme klus, die vele jaren in beslag zou nemen. De eerste statie werd door hem vervaardigd in de ateliers van Cuypers. Later werkte hij vanuit een atelier aan de Kapellerlaan en had hij ook een provisorische werkplaats in het park zelf. De laatste staties werden gemaakt in zijn atelier aan de huidige Parklaan 46 - aangekocht in 1926 - waar nu de naar hem vernoemde kleinzoon Carl Lücker woont, die op deze plek een ontwerp bureau heeft. Uit notities in een aantekenboekje van de kunstenaar valt af te leiden dat de beelden tussen 1920 en 1928 zijn vervaardigd. Het is moeilijk om precies na te gaan wanneer hij aan welke statie heeft gewerkt. In elk geval werden de staties in willekeurige volgorde afgeleverd. Statie 10 werd in de loop van 1928 als laatste geplaatst.

Wenende vrouwen' uit Statie 8. Beeldhouwer Lücker zou hiervoor zijn eigen vrouw en twee dochters als model hebben gebruikt.

Detail van Statie 6 'Veronica droogt het aangezicht van Jezus af'.



Kartuizers in Nederland

De orde van de kartuizers werd in 1084 gesticht door Bruno van Keulen en kwam voort uit de door hem gestichte kluizenarsgemeenschap in Chartreuse, bij Grenoble. Het is de strengste kloosterorde van de katholieke kerk: kartuizers combineren het bestaan als kluizenaar met een gemeenschappelijke viering van de eredienst.

De kartuizerkloosters in Nederland werden gesticht in een tijd van achteruitlopend enthousiasme voor het kloosterleven, na ongeveer 1330. Niet alleen zijn er in die periode slechts weinig kloosterstichtingen, maar ook binnen de kloosters zelf was het religieuze vuur niet al te groot, wat later aanleiding was voor de beweging van het zogenaamde observantisme: het streng onderhouden van de oorspronkelijke regel. De kartuizerorde vormde een uitzondering op die malaise, wellicht omdat zij zo streng was. Zij is ook de enige orde die nooit 'hervormd' werd, omdat dit simpelweg nooit nodig was.

Het eerste kartuizerklooster in Nederland werd in 1336 gesticht bij Geertruidenberg. Vier jaar later stichtten hertog Reinoud II van Gelre en zijn vrouw Eleanora een kartuizerklooster bij Arnhem (Monnikhuizen), waar de grote reformator Geert Groote enkele jaren verbleef (1375-1379) en waar enkele leden van het Gelderse hertogelijke huis werden begraven. In 1376 volgde de stichting van het huis Betlehem in Roermond, door Werner van Swalmen, zijn vrouw Bertha van Geilenkirchen en zijn broer Robinus, kanunnik van Sint-Servaas in Maastricht. In 1392 volgden kartuizer-kloosters in Amsterdam en Utrecht en in een later stadium de kloosters in Noordgouwe bij Zierikzee (1434), Delft (1471), Vught (1472, waarbij de Roermondse kartuizer Dionysius een rol speelde), en Kampen (1494).

Van al deze kloosters is dat in Roermond het best bewaard gebleven.

Tekst en foto's **Chris Roemen**

Als 2007 het Cuypersjaar was, dan wordt 2009 het jaar van de Kartuziers. Van 27 maart tot 21 juni wordt in het voormalige Kartuzierklooster aan de Swalmerstraat (Caroluskapel) een grote tentoonstelling georganiseerd, waarvoor kunstschaten uit diverse collecties naar Roermond worden gehaald. Op 19 en 20 juni 2009 volgt in De Oranjerie een internationaal congres over het erfgoed van de Kartuziers. Bij de tentoonstelling verschijnt een catalogus met bijdragen van diverse specialisten. Een van die specialisten is Birgit Dukers, die de bouwgeschiedenis van de Roermondse kartuis in kaart brengt.

“Ontdekkingstocht van kelder tot kap

Birgit Dukers loopt naar de achterkant van de Caroluskapel, en wijst naar de muur van de kruisgang. Een bakstenen breiwerk, met herstelstukken, muuraanzetten en een dichtgemetseld raampje. Een raampje dat ooit deel uitmaakte van een van de twaalf monnikencellen van het kartuizerklooster en dat toen uitkeek op de kruisgang. Een lappendeken waarin allerlei bouwsporen zijn te zien, die Dukers nu probeert te ontrafelen. Hoe is het huidige complex van kapel en bijgebouwen tot stand gekomen? Waar is het begonnen, en wat is er daarna bijgekomen? Wat is tijdens een van de twee stadsbranden in 1554 en 1665 verwoest en vervolgens weer nieuw opgebouwd? Zijn er ook delen die nog origineel zijn en al dateren uit de veertiende eeuw?

Dukers is een soort 'bouwdetective'. Lopend door het complex wijst ze op een aantal plaatsen naar fragmenten die onmogelijk origineel kunnen zijn of dat juist wél zijn. Allerlei dingen, soms onopvallend, die er op wijzen dat er voortdurend is gebouwd en verbouwd aan het gebouw. En als dat een complex is, dat in aanzet dateert uit de veertiende eeuw, zijn dat heel veel losse eindjes die met elkaar verbonden moeten worden. “Een puzzel”, noemt ze haar werk dan ook. “Een ontdekkingstocht van kelder tot kap.”

Het is een ontdekkingstocht die leidde langs plekken waar al sinds mensengeugenis niemand meer is geweest. Pikdonkere zolders en gangetjes waar Dukers voorzien van hoofdlampje en stofmasker rondkroop. “Alles wordt nagemeten en gedateerd. Aan de hand daarvan moet uiteindelijk de bouw-

geschiedenis van de kartuis in kaart worden gebracht.

Uiteraard ga ik dat beschrijven, maar het zal ook gevisualiseerd worden in een aantal driedimensionale modellen.”

Behalve in het gebouw zelf, doet ze onderzoek in de archieven van onder andere Maastricht en Brussel waar een gedeelte van het kartuizerarchief is beland. “Maar de belangrijkste bron is het gebouw zelf.”

Birgit Dukers is een van de weinige bouwhistorici in Limburg, zegt ze zelf.

“Er zijn meer wetenschappers bezig met historische gebouwen, maar dat zijn vaak kunst- of architectuurhistorici die er net even anders tegenaan kijken. Ik





Herman Janssen

Birgit Dukers: *“Het probleem met de bouwgeschiedenis van de kartuis is dat het gebouw twee keer is beschadigd door de stadsbranden. Er is geen sprake van een bouwgeschiedenis in één lijn, maar van veel bouwfases. Je ziet opbouw en vernieling, opnieuw opbouw en opnieuw vernieling. Voortdurend is het de vraag wat oud is, en wat nog ouder? Daar kun je alleen maar achter komen door uitgaande van wat we nu zien terug te redeneren, aan de hand van bijvoorbeeld oude tekeningen.”*

Dat leidt soms tot verrassende conclusies. Zo blijkt de kaart die Herman Janssen maakte na de tweede stadsbrand in 1665 niet helemaal zo nauwkeurig als vaak wordt gedacht, althans niet voor wat betreft het kartuizerklooster.

Dukers: *“De kruisgang is niet zo rechthoekig als Janssen, en daarna ook Smabers, hem tekenden. In werkelijkheid heeft deze een ruitvorm. Misschien komt dat omdat de kartuizers bij de bouw van de kruisgang rekening moesten houden met bestaande bebouwing of grondeigendom aan de andere kant van de muur. Bovendien geeft Janssen schade aan in het reftergebouw (eetzaal) door dat dak rood te kleuren. Waar hij schade aangaf, heb ik juist een puntgave dakconstructie aangetroffen die ouder is dan 1665.”* Toen Dukers op de vliering van de refter

heb kunstgeschiedenis gestudeerd met de specialisatie bouwhistorie. Daarin ligt de nadruk meer op de ontwikkeling van het totale gebouw, in plaats van alleen de voorgevel.” Het onderzoek in Roermond gebeurt in opdracht van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), het bisdom en de gemeente Roermond, en staat onder leiding van Dirk de Vries (RACM), Erik Caris (Gemeente Roermond) en Geert Broen (Bisdom Roermond). Concrete aanleiding daarvoor was de tentoonstelling van volgend jaar. (Inmiddels een jaar verplaatst. red.) *“Dit onderzoek moet uitmonden in een uitgebreid artikel in de wetenschappelijk opgezette tentoonstellingscatalogus en uiteindelijk in een dissertatie.”*

Grote lijnen

In grote lijnen was de bouwgeschiedenis van de kartuis al bekend. Werner van Swalmen, zijn vrouw Bertha van Geilenkirchen en zijn broer Robinus bouwden in 1369 een Betlehemkapel op de hoek van de Swalmerstraat en Betlehemstraat. Het was een dankbetuiging, nadat Werner behouden was teruggekeerd van een lange reis naar het Heilige Land. Zeven jaar later droeg Werner de kapel én een lap grond voor de bouw van een klooster over aan de kartuizers van Keulen. De grond had hij gekocht van ene Henric Spring int Guet, waarschijnlijk een telg uit een familie die zich bezig hield met de wolhandel, en die mogelijk zelf nog in dit deel van de stad een schaareshoeve had. De middeleeuwse naam van deze buurt, de drees, is een toponiem dat verwijst naar veeteelt. Interessant is dat vorig jaar bij de opgravingen in het gebied Steegstraat-Betlehemstraat, waar nu woningen worden gebouwd, restanten van een fors gebouw uit de veertiende eeuw werden blootgelegd. De grootte van de beerputten en de dikte van de muren wees erop dat hier wellicht een boerderij heeft gestaan. Of het een schapenboerderij (van Hendric Spring Int Guet?) is geweest, zou moeten blijken uit analyse van de inhoud van de beerputten. Die analyse is nog steeds niet afgerond.

Onder abt Jan van Weert (1380-1382) werd het Roermondse klooster in de kartuizerorde geïncorporeerd. Roermond beleefde toen zware tijden, want de stad werd in 1388 belegerd door de Fransen en in 1398 door Brabant. Of dit gevolgen heeft gehad voor het klooster zelf is niet bekend. In de vijftiende eeuw trad een periode van welstand in. De kartuizers hebben daarvan geprofiteerd door geleidelijk het grondgebied rondom het klooster te vergroten. Buiten de stad verwierven ze een molen aan de Roer, een windmolen in het huidige Vrijveld (deze stond ongeveer op de plaats waar later basisschool de Notendop werd gebouwd) en diverse boerderijen. In de zestiende eeuw werd het klooster door diverse rampen getroffen: de stadsbrand van 1554 en de moordpartij die soldaten van Willem van Oranje in 1572 aanrichtten. Daarna richtte ook de stadsbrand van 1665 schade aan. In 1783 werd het klooster op last van de Oostenrijkse keizer Jozef II gesloten, en vertrokken de kartuizers uit Roermond. Daarna is het klooster tot 1841 bewoond door de zusters van St.Gerlach, waarna er tot 1968 het Groot Seminarie in was gevestigd.



rondkroop (zie foto - van Birgit Dukers - boven aan vorige pagina), viel haar onmiddellijk de kapconstructie op die ze "op het gevoel" dateerde in de zestiende eeuw en die nog volledig intact is. Dendrochronologisch (jaar-ring-) onderzoek wees uit dat het gebruikte hout dateerde uit 1554, dus van kort na de eerste stadsbrand in datzelfde jaar. Conclusie: de refter brandde in 1554 af, werd vervolgens hersteld maar overleefde de tweede stadsbrand.

"Je weet nooit precies wat is afgebrand. Over het algemeen was dat alleen het houtwerk. Stenen bleven meestal wel intact, maar de vraag is wat er na het instorten en het puinruimen bleef staan."

Bijkomend probleem in de datering zijn de afwijkende formaten in de gebruikte bakstenen. *"Voor de vroegere middeleeuwen weten we dat wel, dat zijn de zogenaamde kloostermoppen. Daarna loopt het gebruikte formaat in Roermond, en eigenlijk in heel Limburg, sterk uiteen. Misschien heeft dat te maken met de politieke versplintering in dit gebied. Gevolg is in elk geval dat gebouwen in Limburg moeilijk zijn te dateren aan de hand van de gebruikte baksteenformaten. In de rest van Nederland is dat over het algemeen een stuk gemakkelijker."* ®



Dionysius, de beroemdste katuizer

De beroemdste katuizer in de Lage Landen was ongetwijfeld Dionysius van Rijckel (1402-1471), zo genoemd naar zijn geboorteplaats in Belgisch Limburg. Dionysius bracht na 1424 een groot deel van zijn leven door in de Roermondse katuiz, waarvan hij prior werd en waar hij een enorme literaire productie tot stand bracht van tegen de tweehonderd theologische werken. Dat maakt hem tot een van de productiefste middeleeuwse schrijvers. "Wie Dionysius heeft gelezen, heeft niets niet gelezen," is een bekend gezegde onder zestiende-eeuwse theologen. Interessant: Roermond als centrum van middeleeuwse theologie en boekenproductie...

Dionysius was een grote sterke kerel met "een ijzeren hoofd en een koperen maag," zoals hij zelf zei. Een asceet die weinig sliep, die als hij niet schreef bijna voortdurend in gebed was en bij voorkeur bedorven voedsel at. Maar hij was geen monnik die zijn leven in afzondering binnen de kloostermuren sleet want hij had talrijke contacten met de buitenwereld. Daartoe behoorden ook de bovenste lagen van de samenleving waaronder de Bourgondische en Gelderse hertogen en de Duitse kardinaal Nicolaas van Cusa, die hij zou hebben vergezeld op diens beroemde visitiereis door de Nederlanden.

Doctor ecstaticus werd hij wel genoemd, een erenaam die verwijst naar zijn talrijke mystieke ervaringen en visioenen die hem op ieder moment van de dag konden overvallen, en waarbij hij duivels zag, evenals mensen in het vagevuur.

In 1466 werd Dionysius prior van de katuiz in het toen gestichte katuizerklooster Vught, maar drie jaar later keerde hij alweer terug naar Roermond, waar hij op 12 maart 1471 overleed en werd begraven. Zijn schedel wordt nog bewaard in de huidige Caroluskapel, maar of dit werkelijk de beenderen zijn van Dionysius is niet zeker: ze werden lang na Dionysius' dood opgegraven op aanwijzing van een monnik.

De beroemde historicus Huizinga wijdde een passage in zijn 'Herfsttij der Middeleeuwen' aan de Roermondse katuizer, en waarschuwde daarin dat we vooral niet moeten denken dat Dionysius ook in zijn tijd algemeen werd vereerd. De vijftiende eeuw is een periode van overgang, ook wat de religieuze bezieling betreft. Juist omdat Dionysius in religieus opzicht het uiterste standpunt belichaamde, zal hij zijn bespot en verguisd door degenen die wat meer werelds waren ingesteld.

Boekbespreking

Tekst Jacq Arets

In dit standaardwerk wordt de geschiedenis van de architectuur geschetst van de vroege Middeleeuwen tot en met de twintigste eeuw, zoals deze zich heeft ontwikkeld op het huidige grondgebied van Nederland. Niet de bouwstijlen staan centraal, maar de veranderde functies en de verschillende soorten gebouwen die daaruit zijn voortgekomen: de typologie van de gebouwen. Vanuit enkele middeleeuwse basistypen werden door de eeuwen heen diverse gebouwen afgeleid. De ordening van dit boek volgt deze typologische ontwikkelingen. De monografieën illustreren voorbeelden van gebouwen die kenmerkend zijn voor een bepaalde periode. Elk hoofdstuk geeft een historisch overzicht van de betreffende periode. Het werk is rijk geïllustreerd met plattegronden, tekeningen (ook soms van niet gerealiseerde bouwwerken) en foto's. Het boek is geschreven door een keur van hooggeleerde personen.

Tijdens de vroege middeleeuwen (600 - 1100) werden bijna uitsluitend kerken en bisschoppelijke paltsen in steen gebouwd. Ook is er een eerste aanzet tot de bouw van kasteeltjes. Deventer heeft de eer de restanten van het oudste stenen huis, circa 1130, op zijn grondgebied te hebben. De late Middeleeuwen (1100 - 1500) is de periode van de opkomst van de steden. Naast de bouw van vele Romaanse en gotische kerken en kloosters, is er veel aandacht voor stadsplattegronden en de profane bouw, zoals stadspoorten, wagen en raadhuisen. Ook worden dan de eerste volwassen kastelen gebouwd. In de periode 1500 - 1800 verschuift voor het eerst het primaat in de bouwkunst van de kerken naar paleizen en burgerlijke gebouwen. De bouw van de geometrische vestingsteden is sterk beïnvloed door Italiaanse ingenieurs. In de achttiende eeuw werden ook de eerste gebouwen van het culturele leven, zoals theaters, musea en sociëteiten tot stand gebracht. Bijna uitsluitend de grote, veelal aristocratische woonhuizen hebben (voor een deel) de tand des tijds doorstaan.

In de negentiende eeuw, met name vanaf 1840 - de Nederlandse bevolking bedroeg destijds ongeveer 2,5 miljoen inwoners! - ligt in het boek de nadruk op openbare werken, zoals spoorwegen, bruggen, begraafplaatsen.

Bouwen in Nederland 600–2000



sen, parken en openbare gebouwen, zoals rechtbanken, scholen, spoorwegstations, gevangenissen, postkantoren, ziekenhuizen, beursgebouwen, theaters en bibliotheken.

Tevens worden in deze eeuw de eerste fabrieksgebouwen, grootschalige kantoren, hotels en warenhuizen gerealiseerd. Aan de periferie van de steden werden vele villa's en buitenplaatsen gebouwd. De eerste sociale woningbouw was een feit. In de twintigste eeuw ligt de nadruk op de massaproductie van woningen. Ofschoon ontegenzeggelijk de woningbouw zondermeer het grootste aandeel uitmaakt van de bouwmassa en het ruimtegebruik het sterkst heeft bepaald, besteedt het boek hieraan weinig aandacht. Wel komen aan bod het stedelijke groen en voorbeelden van imponerende infrastructurele werken zoals de Afsluitdijk, de Stormvloedkering en het Olympisch Stadion. In het laatste hoofdstuk wordt een korte analyse gegeven van de naoorlogse ruimtelijke ordening.

Interessant is in welke mate Midden-Limburg in deze dikke pil aan bod komt. We treffen aan een monografie van de basiliek in St. Odiliënberg; de structuur van deze kerk is deels gebaseerd op de moederkerk, de Utrechtse dom. Ruimschoots wordt aandacht besteed aan de Munsterkerk in Roermond, de noordelijkste kalkstenen kerk van Nederland. De monografie spreekt van een zeldzame dubbelkerk: de oostzijde diende als

grafelijke grafkerk (familie-mausoleum voor de graven van Gelre), de westzijde als bedehuis voor de nonnen (cisterciënzerinnen). Het basisplan van deze kerk is ontleend aan de stiftskerk van St. Maria im Kapitol in Keulen uit het midden van de elfde eeuw. Opvallende overeenkomst van beide kerken is de dwerggalerij. Opmerkelijk is dat in dit boekwerk wordt geconstateerd dat zich in Roermond een fragment bevindt van het oudste kasteeltje in Nederland (zie kader). Ook wordt melding gemaakt van de tufstenen ringmuur van het op het Maasterras gelegen kasteel in Kessel. De ruïne van de waterburcht in Montfort (zowel bij de foto's als in het plaatsnamenregister verkeerd gespeld!) is van een indrukwekkend kasteel dat in de kern uit omstreeks 1265 dateert. Het was van oorsprong waarschijnlijk geheel in grauwe natuursteen opgetrokken. Het was het meest zuidelijke bolwerk van het hertog-

dom Gelre en werd vanwege zijn ligging in moerassig gebied (waaronder het Reigersbroek) onneembaar geacht. Het kasteel in Horn wordt genoemd als een gaaf voorbeeld van een ronde burcht met oorspronkelijk vier hoektorens. De muur en de nog twee resterende halfronde torens dateren uit de dertiende eeuw. Bij elkaar, inclusief illustraties pakweg zes pagina's, het niet erg indrukwekkend. Geen aandacht voor de bijzondere Caroluskapel en kasteel Hillenraad. Ook het kerkje van Asselt schittert door afwezigheid. Bij de behandeling van kerkhoven wordt over het hoofd gezien dat in Roermond reeds in 1785 een gemeentelijke begraafplaats buiten de stad is aangelegd.

Het boekwerk, een standaardwerk en naslagwerk, geen encyclopedie, hoort in elke openbare bibliotheek thuis en voor studenten historische bouwkunde vormt het een interessant studieobject. Echter voor de niet al te fanatieke ruimtemens, is het erg taaie kost, waarbij soms het archaïsch woordgebruik de leesbaarheid niet bevordert. En zoals eerder vermeld is de geringe aandacht voor de reguliere woningbouw een omissie.

Bosma, Prof. Dr. Koos (redactie e.a.), *Bouwen in Nederland 600–1000*, Waanders Uitgevers, Zwolle en Prins Bernhard Cultuurfonds, Amsterdam, 2007, 688 pag. ISBN 978-90-400-8927-5, €49,50

Volgens 'Bouwen in Nederland' staan in Merum de restanten van een stamburcht van de Heer van Merum uit de twaalfde eeuw. Het is daarmee de enige in zijn soort. Het is een relict van een privé-versterking. Zo'n kasteeltje bestond doorgaans uit een gedrongen vierkante toren met een rechthoekige zaalbouw. Het vormde zowel een militaire versterking als een statussymbool. In het bouwwerk bevonden zich de woonvertrekken van de heer, maar ook ruimten voor de afhandeling van allerlei zaken "van ceremoniële, sociale, politieke, bestuurlijke, juridische, administratieve en amoureuze aard". De ruïne in Merum vormt de stamburcht van de eerste generatie van een feodale machthebber, die als gelijke van de graven van Holland en Gelre is begonnen, maar het nooit tot een hogere positie heeft gebracht. "De heer van Merum werd nooit graaf van Merum en bleef slechts heer van Merum en heer over Merum. Anders dan de graven van Holland en Gelre, die parallel aan hun territoriale expansie de beschikking over een hele reeks van burchten zouden krijgen, bleef de stamburcht van Merum, zodoende zijn enig kasteel, van waaruit hij tot het einde der feodale dagen over niet veel meer dan de direct omwonende boeren en koeien en hun weilanden gebod."

Ter nadere informatie: De encyclopedie Monumenten in Nederland, deel Limburg, spreekt van de ruïne van Oudenborg, gelegen bij Oude Borgstraat 14. Het is volgens dit boek een in de dertiende eeuw gebouwde en in 1328 voor het eerst genoemde woontoren.

"Dit in kolenzandsteen en maaskeien opgetrokken gebouw, uitgevoerd met tufstenen banden en hardstenen hoekblokken, is waarschijnlijk al in de 17de eeuw tot ruïne vervallen. Daarna vormde het een romantisch element in de tuin van het 18de eeuwse gepleisterde landhuis Oude Borgstraat 12 (gemeentemonument)." Het rijksmonument Oude Borgstraat 14, wordt omschreven als een restant van een lustslot: een neoclassicistisch kasteeltje uit 1750; hiervan is alleen de linkervleugel bewaard gebleven. Helaas is het relict van de stamburcht van de Heer van Merum van de openbare weg niet zichtbaar. Gezien de ouderdom en de hoge zeldzaamheid kan dit rijksmonument - mits goed geconserveerd - een hoge attractiewaarde vertegenwoordigen.

Wat dreigt in het Roermondse te verdwijnen, hoe staat het met nieuwe projecten en wat doen 'die mensen van Ruimte' daaraan?

Tekst Willem Cartigny, Lucien Jansen en Leonard Fortuin Foto Leonard Fortuin

Informatiepanelen

Ruimte wil monumentale panden in Roermond voorzien van een informatiepaneel. De cie. Beeldkwaliteit en de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten hebben positief geadviseerd. Begin november heeft de gemeente de gevraagde monumentenvergunningen verleend. Negen panelen worden binnenkort bevestigd.

Maascentrale Buggenum

De centrale wordt momenteel ontmanteld. Essent zoekt naar een instantie die het gebouw, een gigantische doos waar ooit generatoren elektriciteit opwekten, wil kopen om er een nieuwe bestemming aan te geven. Ruimte ging er heen om te zien of dit onderdeel van industrieel erfgoed in Roermonds omgeving aandacht in *Ruimtelijk* verdient.

Monumenten'overleg'

Ruimte neemt sinds vorige zomer niet meer deel aan het Monumentenoverleg, maar krijgt wel de notulen. Uit die van 26 september 2007 blijkt dat er die middag slechts één organisatie vertegenwoordigd was, namelijk Rura, met twee personen. De andere vier deelnemers waren van de gemeente. Hoe zinvol is dat Monumentenoverleg nog? Uit de notulen blijkt dat de gemeente nog steeds praat over 'aanwijzing' van Ool als Beschermd Dorpsgezicht. Merkwaardig want begin dit jaar heeft het college een dergelijke bescherming bewust uit de monumentenverordening gehaald. Voor Roermond dus geen aanwijzingen meer van beschermde stads- en dorpsgezichten, terwijl Weert er onlangs twaalf tegelijk aanwees! Meent Roermond nog altijd 'Tweede Monumentenstad van Limburg' te zijn? Voorts blijkt de gemeente zelf een cultuurhistorische analyse met waardenstelling (CHAW) te hebben gemaakt voor het voormalig hotel *De Toerist*. In het verleden heeft de gemeente zwart op wit vastgelegd dat CHAWs door een onafhankelijke onderzoeker dienen te worden opgesteld. Ook deze verworvenheid

Sloop van rijksmonumentale muur in Jesuitenstraat



De Rechtbank heeft de sloopvergunning voor de muur in de Jesuitenstraat - een rijksmonument - bekrachtigd. Ruimte was tegen die vergunning in beroep gegaan bij de Raad van State. Die verklaarde dit beroep op 15 augustus jl. ongegrond. Op 8 november heeft de Woningstichting Roermond, de eigenaar van het achterliggende terrein, dan ook opdracht gegeven de muur te slopen. Tot grote schrik van omwonenden en van Rura en Ruimte gebeurde dit zo onprofessioneel dat gevreesd moest worden dat er weinig bruikbare stenen over zouden blijven. Het plan om een deel van de muur met dezelfde stenen te herbouwen liep aldus gevaar. Dankzij de protesten is de sloop voortgezet met pneumatische hamers, zodat de kans is toegenomen dat er voldoende bruikbare stenen over zullen blijven.

De Woningstichting Roermond wil tussen de Lindanusstraat en de Jesuitenstraat een parkeergarage en 46 huurappartementen laten bouwen. De appartementen krijgen de vorm van twee blokken van twaalf meter hoog en één blok dat zelfs achttien meter hoog wordt. Maar in de bouwvoorschriften van het Bestemmingsplan Binnenstad uit 2001 is vastgelegd dat de maximale goothoogte tien meter mag zijn. De gemeente omschrijft deze afwijking van respectievelijk 20% en 80% als 'minimaal' en heeft toch een bouwvergunning verleend. Daartegen hebben 22 omwonenden bezwaar gemaakt, omdat het uitzicht van veel woningen drastisch zal veranderen met waardevermindering als gevolg. Ruimte steunt dit bezwaar. Wat is de waarde van bouwvoorschriften waar zo gemakkelijk en zo grootschalig van kan worden afgeweken?

De commissie Behandeling Bezwaarschriften zal advies uitbrengen aan B&W. Die hebben het recht dat advies naast zich neer te leggen en de vergunning te handhaven. In dat geval is het mogelijk in beroep te gaan bij de Rechtbank en de zaak daarna voor te leggen aan de Raad van State. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten acht het plan strijdig met het Beschermd Stadsgezicht.

wordt kennelijk geruisloos afgeschaft. Over de Wederopbouwarchitectuur kondigt de gemeente een inventarisatie aan. Dat is geen nieuws,

die krijgen we jarenlang al ieder jaar voorgespiegeld. Het enige resultaat, tot nu toe, is sloop van karakteristieke 'wederopbouw' in 't Veld.